

5–11-SINF O'QUVCHILARIDA ONA TILI SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA “LEARNING BY DOING” TEXNOLOGIYASINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MAZMUNI

Tashpulatova Mufazzal Ravshanbekovna,

Xalqaro Nordik Universiteti mustaqil tadqiqotchi

M.Ulug'bek tumani 207- maktab ona tili fani o'qituvchisi

mufazzal0212@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirishning dolzarb masalalari hamda “Learning by Doing” texnologiyasining pedagogik-psixologik mazmuni yoritiladi. Ona tili savodxonligi o'quvchilarning nafaqat grammatik bilimlarni egallashi, balki matnni tushunish, fikrni mantiqiy bayon qilish, og'zaki va yozma nutqni vaziyatga mos qo'llash, axborotni tahlil qilish hamda mustaqil xulosa chiqarish kompetensiyalari bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin etiladi. Maqolada amaliy faoliyat orqali o'qitish texnologiyasi o'quvchining bilish faolligini kuchaytirishi, til hodisalarini real kommunikativ vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirishi va savodxonlikni barqaror ko'nikmaga aylantirishi asoslab beriladi. Shuningdek, “Learning by Doing” yondashuvining motivatsiya, refleksiya, ijodiy fikrlash, hamkorlikda ishlash va shaxsiy tajriba orqali o'rganish kabi psixologik jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ona tili savodxonligi, 5–11-sinf o'quvchilari, Learning by Doing, amaliy ta'lim, kommunikativ kompetensiya, nutqiy rivojlanish, pedagogik texnologiya, refleksiya.

Актуальные вопросы развития грамотности родного языка у учащихся 5–11 классов и педагого-психологическое содержание технологии “LEARNING BY DOING”

Аннотация: В данной статье рассматриваются актуальные вопросы развития грамотности родного языка у учащихся 5–11 классов, а также педагогико-психологическое содержание технологии “Learning by Doing”. Грамотность родного языка трактуется не только как усвоение грамматических знаний, но и как комплексный процесс формирования умений понимать текст, логически выражать мысль, применять устную и письменную речь в различных коммуникативных ситуациях, анализировать информацию и делать самостоятельные выводы. В статье обосновывается, что обучение через практическую деятельность способствует повышению познавательной активности учащихся, обеспечивает применение языковых явлений в реальных речевых ситуациях и превращает грамотность в устойчивый навык. Также анализируются психологические аспекты подхода “Learning by Doing”, связанные с мотивацией, рефлексией, творческим мышлением, сотрудничеством и обучением на основе личного опыта.

Ключевые слова: грамотность родного языка, учащиеся 5–11 классов, Learning by Doing, практико-ориентированное обучение, коммуникативная компетенция, речевое развитие, педагогическая технология, рефлексия.

Current issues in developing native language literacy among students in grades 5–11: the pedagogical and psychological content of the “LEARNING BY DOING” technology

Abstract: *This article analyzes current issues in developing native language literacy among students in grades 5–11 and explores the pedagogical and psychological content of the “Learning by Doing” technology. Native language literacy is interpreted not only as the acquisition of grammatical knowledge, but also as a complex process of deep comprehension of a text, logically weaving your ideas, through oral and written speech in communicative*

situations, information analysis, and critical thinking. The article substantiates that practice-based learning increases students’ cognitive thinking, directs them toward applying language phenomena in real communicative contexts, and transforms literacy into a reliable skill. Additionally, the study highlights psychological aspects of the “Learning by Doing” approach, including motivation, reflection, creative thinking, cooperation, and learning through personal experience.

Keywords: *native language literacy, students in grades 5-11, Learning by Doing, practice-based learning, communicative competence, language skills development, pedagogical technology, reflection.*

Bugungi kunda umumiy oʻrta taʼlim tizimida oʻquvchilarning ona tili savodxonligini rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida qaralmoqda. Chunki ona tili taʼlimi faqat grammatik qoidalarni oʻrgatish yoki imlo meʼyorlarini yod oldirish bilan cheklanmaydi, balki oʻquvchining fikrlash madaniyati, nutqiy faolligi, matn bilan ishlash koʻnikmasi, muloqot kompetensiyasi va ijtimoiy hayotda oʻz fikrini aniq ifodalash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, 5–11-sinf bosqichi oʻquvchilarning tilga oid nazariy bilimlari amaliy nutqiy faoliyat bilan bogʻlanadigan, yozma va ogʻzaki savodxonlik koʻnikmalari mustahkamlanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu bois mazkur bosqichda ona tili taʼlimini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish oʻquvchilarning lingvistik, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ona tili savodxonligi tushunchasi zamonaviy taʼlim jarayonida keng mazmun kasb etmoqda. U oʻquvchining soʻz boyligi, grammatik bilimlari, imlo va punktuatsion meʼyorlarga amal qilishi bilan bir qatorda, matn mazmunini anglash, asosiy fikrni ajratish, axborotni tahlil qilish, nutqiy vaziyatga mos ifoda vositalarini

tanlash hamda mustaqil munosabat bildirish koʻnikmalarini ham oʻz ichiga oladi. Demak, ona tili savodxonligini rivojlantirish oʻquvchilarda faqat til qoidalarni bilish emas, balki ushbu bilimlarni amaliy faoliyatda samarali qoʻllay olish malakasini shakllantirishni talab etadi. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, ayrim hollarda oʻquvchilar nazariy qoidalarni bilsalar-da, ularni ogʻzaki va yozma nutqda mustaqil qoʻllashda qiynaladilar. Bu holat ona tili darslarida faoliyatga yoʻnaltirilgan, tajribaga asoslangan, oʻquvchini mustaqil izlanish va amaliy bajarishga undaydigan metodlardan foydalanish zarurligini koʻrsatadi.

Shu nuqtayi nazardan “Learning by Doing”, yaʼni “bajarish orqali oʻrganish” texnologiyasi ona tili savodxonligini rivojlantirishda samarali pedagogik yondashuvlardan biri sifatida alohida ahamiyatga ega. Mazkur texnologiyaning asosiy gʻoyasi shundan iboratki, oʻquvchi bilimni tayyor holatda qabul qilmaydi, balki uni amaliy faoliyat, kuzatish, tahlil, muhokama, tajriba, ijodiy topshiriq va refleksiya jarayonida egallaydi. Ona tili darslarida bu yondashuv matn tuzish, tahrirlash, izohlash, bahs-munozara olib borish, nutqiy vaziyat yaratish, loyiha ishlari bajarish, esse yozish, matn asosida savol-

lar tuzish va javoblarni asoslash kabi faoliyatlar orqali namoyon bo'ladi. Natijada o'quvchi til hodisalarini faqat nazariy jihatdan emas, balki real nutqiy ehtiyoj va kommunikativ vaziyatda qo'llashni o'rganadi.

“Learning by Doing” texnologiyasining pedagogik mazmuni o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirish bilan belgilanadi. Bunda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi, maslahat beruvchi va baholovchi vazifasini bajaradi. O'quvchi esa topshiriqlarni bajarish jarayonida mustaqil fikrlaydi, izlanadi, xatolarini anglaydi, ularni tuzatadi va o'z nutqiy faoliyatini takomillashtiradi. Ayniqsa, ona tili darslarida imlo, uslub, matn tuzilishi, gap qurilishi, leksik birliklardan foydalanish kabi mavzularni amaliy mashqlar bilan bog'lash o'quvchilarda savodxonlikning barqaror shakllanishiga xizmat qiladi. Bu jarayonda bilim ko'nikmaga, ko'nikma esa malakaga aylanadi.

Mazkur texnologiyaning psixologik mazmuni esa o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasini kuchaytirish, shaxsiy tajribasiga tayanish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish va o'z-o'zini baholash ko'nikmasini shakllantirish bilan izohlanadi. O'quvchi topshiriqni mustaqil bajarganida, o'z faoliyati natijasini ko'radi, muvaffaqiyat va xatolarini tahlil qiladi hamda keyingi faoliyatini ongli ravishda rejalashtiradi. Bu esa ona tili savodxonligini mexanik yodlash asosida emas, balki tushunish, anglash va qo'llash asosida rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, 5–11-sinf o'quvchilari yosh xususiyatlari jihatidan mustaqil fikrlash, mulohaza qilish, o'z fikrini himoya qilish va ijodiy yondashishga ehtiyoj sezadigan davrda bo'lganligi sababli, “Learning by Doing” texnologiyasi ularning psixologik faolligini oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, ona tili savodxonligini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'limning kompetensiyaviy yondashuvlari bilan bevosita

bog'liqdir. O'quvchilarda savodxonlikni shakllantirish uchun ona tili darslari nazariy bilimlarni amaliy nutqiy faoliyat bilan uyg'unlash-tirishi, har bir mavzu real hayotiy vaziyatlar, matnlar, kommunikativ topshiriqlar va ijodiy mashqlar orqali mustahkamlanishi zarur. “Learning by Doing” texnologiyasi esa ana shu jarayonda o'quvchining shaxsiy ishtiroki, mustaqil faoliyati va refleksiv tajribasini ta'minlab, ona tili ta'limining sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirishning dolzarb masalalari hamda “Learning by Doing” texnologiyasining pedagogik-psixologik mazmuni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'limda faqat imlo, punktuatsiya yoki grammatik qoidalarni o'zlashtirish bilan cheklanmaydi. Xalqaro tadqiqotlarda savodxonlik shaxsning matnni tushunishi, undan foydalanishi, baholashi, mulohaza yuritishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi bilan bog'liq murakkab kompetensiya sifatida talqin qilinadi. Jumladan, OECD [11]ning PISA o'qish savodxonligi konsepsiyasida reading literacy “matnlarni tushunish, ulardan foydalanish, baholash, ular ustida fikr yuritish va matnlar bilan faol ishlash” jarayoni sifatida izohlanadi. Bu yondashuv ona tili ta'limida o'quvchini tayyor qoidalarni yodlovchi emas, balki matn bilan faol ishlovchi, axborotni tahlil qiluvchi va o'z fikrini asoslay oluvchi subyekt sifatida shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

UNESCO [15] savodxonlikni hayot davomida rivojlanadigan, o'qish, yozish, raqamli va media ko'nikmalar bilan bog'lanib boradigan uzluksiz kompetensiya sifatida talqin qiladi. Bu qarash 5–11-sinf ona tili ta'limi uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi, chunki o'quvchi yuqori sinflarga o'tgani sari oddiy o'qish va yozishdan murakkab matnlarni sharh-

lash, tanqidiy baholash, dalil asosida fikr bildirish, rasmiy va norasmiy uslubda yozish kabi ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur. Demak, ona tili savodxonligi grammatik bilimlar majmui emas, balki kommunikativ, funksional, axborot va madaniy savodxonlik bilan uzviy bog'liq integrativ hodisadir.

O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim tizimida ham ona tili fanining mazmuni kompetensiyaviy yondashuv asosida belgilangan. 5-sinf ona tili fanidan o'quv dasturida ona tili ta'limi jarayonida tayanch kompetensiyalar, xususan kommunikativ kompetensiyani shakllantirish vazifasi ko'rsatiladi. Unda o'quvchining o'rganilgan ifoda vositalari asosida samarali muloqotga kirisha olishi, nutqiy vaziyatga mos fikr bildirishi, matn ustida ishlashi va til birliklarini amalda qo'llashi muhim natija sifatida qaraladi. Bu holat maqola mavzusidagi "Learning by Doing" texnologiyasi bilan bevosita bog'liq, chunki mazkur texnologiya nazariy bilimni real nutqiy faoliyat orqali mustahkamlashni nazarda tutadi.

O'qish savodxonligi bo'yicha PIRLS tadqiqotlari ham til ta'limida matnni tushunish va undan foydalanish masalasini markaziy o'ringa qo'yadi. PIRLS 2021 ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan yoki shaxs tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish qobiliyatidir. Bu ta'rif 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirishda matn bilan ishlash, mazmunni anglash, ma'no qurish, muallif pozitsiyasini tushunish va o'z munosabatini bildirish kabi ko'nikmalarni ustuvor qilish zarurligini ko'rsatadi.

"Learning by Doing" texnologiyasining nazariy ildizlari amerikalik pedagog va faylasuf John Deweyning tajribaga asoslangan ta'lim haqidagi qarashlariga borib taqaladi. Dewey [2] "Experience and Education" asarida ta'lim jarayonining samaradorligi o'quvchining real tajribasi, faol ishtiroki va muammoli vaziyatlar-

da mustaqil harakat qilishi bilan bog'liq ekani asoslaydi. Uning fikricha, o'quvchi bilimni tashqi majburiyat sifatida emas, balki tajriba orqali anglaganida, bu bilim shaxsiy mazmun kasb etadi. Ona tili darslari uchun bu g'oya shuni anglatadiki, o'quvchi imlo qoidasini faqat yodlamasligi, balki matn yozish, tahrirlash, xatoni topish, izohlash va muloqotda qo'llash orqali uni amaliy ko'nikmaga aylantirishi kerak.

David Kolb [7]ning tajribaviy ta'lim nazariyasi "Learning by Doing" yondashuvini yanada tizimli tushuntirib beradi. Kolb ta'limni tajribani o'zgartirish orqali bilim yaratish jarayoni deb izohlaydi va bu jarayonni to'rt bosqich orqali tushuntiradi: konkret tajriba, reflektiv kuzatish, abstrakt konseptualizatsiya va faol tajriba. Ona tili darslarida bu model quyidagicha namoyon bo'lishi mumkin: o'quvchi avval matn yozadi yoki nutqiy topshiriq bajaradi, keyin o'z xatosini tahlil qiladi, qoidani umumlashtiradi va keyingi matnda uni ongli qo'llaydi. Shu jihatdan Kolb modeli 5–11-sinf o'quvchilarining savodxonligini bosqichma-bosqich, refleksiv va amaliy asosda rivojlantirish uchun muhim nazariy asos bo'la oladi.

Lev Vygotskiy [16]ning sotsiokultural ta'lim nazariyasi ham ona tili savodxonligini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Vygotskiy ta'lim va rivojlanishni ijtimoiy muloqot, madaniy vositalar va kattalar yoki tengdoshlar ko'magida shakllanadigan jarayon sifatida izohlaydi. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" haqidagi qarashlari o'quvchining mustaqil bajara oladigan vazifasi bilan o'qituvchi yoki tengdosh yordami orqali bajara oladigan vazifasi o'rtasidagi tafovutni ko'rsatadi. Ona tili darslarida bu yondashuv ayniqsa matn tahlili, esse yozish, munozara, og'zaki taqdimot, tahrir va qayta yozish mashqlarida muhimdir. O'qituvchi tomonidan berilgan namunalar, savollar, yo'naltiruvchi izohlar va hamkorlikdagi tahlil o'quvchining savodxonlik darajasini yuqoriroq bosqichga olib chiqadi.

Jerome Bruner[1]ning kashfiyot orqali o'qitish va spiral o'quv dasturi haqidagi qarashlari ham "Learning by Doing" texnologiyasi bilan mazmunan yaqin. Bruner o'quvchi bilimni tayyor shaklda qabul qilmasdan, muammo, kuzatish, taqqoslash va xulosa chiqarish orqali o'zlashtirishi kerakligini ta'kidlaydi. Uning spiral ta'lim g'oyasiga ko'ra, murakkab tushunchalar turli yosh bosqichlarida qayta-qayta, lekin har safar chuqurroq darajada o'rganiladi. Bu ona tili ta'limida juda muhim: masalan, gap bo'laklari, matn turlari, uslub, imlo va punktuatsiya mavzulari 5-sinf-dan 11-sinf-gacha takrorlanadi, ammo har bir bosqichda amaliy topshiriqlar murakkablashib boradi.

Steve Graham va Dolores Perin[3]ning "Writing Next" tadqiqoti o'rta va yuqori sinf o'quvchilarining yozma savodxonligini rivojlantirish bo'yicha muhim empirik manbalardan biridir. Ushbu hisobotda 4–12-sinf o'quvchilarining yozuv ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradigan strategiyalar tahlil qilingan. Tadqiqotda yozish strategiyalarini o'rgatish, matnni rejalashtirish, xulosa chiqarish, birgalikda yozish, jumla qurilishini takomillashtirish va matnni qayta ishlash kabi usullar samarali ekanini ko'rsatiladi. Bu natijalar ona tili savodxonligini rivojlantirishda faqat diktant yoki qoidani so'rash bilan cheklanmasdan, o'quvchini yozish jarayonining barcha bosqichlariga faol jalb qilish zarurligini tasdiqlaydi.

John Guthrie va Allan Wigfield[4]ning o'qish motivatsiyasi hamda matnni tushunish bo'yicha tadqiqotlari savodxonlikni rivojlantirishda motivatsion omillarning ahamiyatini ochib beradi. Ularning ishlari o'quvchining matnga qiziqishi, o'zini o'quvchi sifatida idrok etishi, tanlov imkoniyati, hamkorlik va mazmunli topshiriqlar o'qish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Bu jihat "Learning by Doing" texnologiyasi uchun muhim, chunki amaliy faoliyatga asoslangan darslarda

o'quvchi matnni passiv qabul qilmaydi, balki uni izlaydi, tahlil qiladi, muhokama qiladi, qayta yaratadi va shaxsiy tajribasi bilan bog'laydi.

John Hattie[6]ning "Visible Learning" tadqiqotlari ta'lim natijadorligini oshirishda teskari aloqa, aniq maqsad, muvaffaqiyat mezonlari va o'quvchi faoliyatini kuzatish muhimligini asoslaydi. Ona tili savodxonligini rivojlantirishda bu qarashlar juda amaliy ahamiyatga ega: o'quvchi yozgan matniga izoh olishi, xatosini tushunishi, uni qayta tuzatishi va keyingi ishida yaxshilanishni ko'rishi kerak. "Learning by Doing" texnologiyasi aynan shu mexanizmga tayanadi, ya'ni o'quvchi topshiriq bajaradi, natijani ko'radi, fikr-mulohaza oladi, xulosa chiqaradi va yana amaliy harakat qiladi.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirish masalasi xalqaro va milliy tadqiqotlarda kompetensiyaviy, kommunikativ, tajribaviy va refleksiv yondashuvlar bilan bog'liq holda talqin qilinadi. OECD, UNESCO va PIRLS manbalarida savodxonlik matnni anglash, undan foydalanish, baholash va ijtimoiy kommunikatsiyada qo'llash qobiliyati sifatida izohlanadi. Dewey, Kolb, Vygotskiy va Bruner qarashlari esa o'quvchining faol tajribasi, ijtimoiy muloqoti, mustaqil kashfiyoti va refleksiyasi orqali bilimning barqaror ko'nikmaga aylanishini asoslaydi. Graham, Perin, Guthrie, Wigfield va Hattie tadqiqotlari esa yozma nutq, o'qish motivatsiyasi, teskari aloqa va amaliy strategiyalar ona tili savodxonligini rivojlantirishda muhim omil ekanini ko'rsatadi. Shu sababli "Learning by Doing" texnologiyasi ona tili darslarida matn yaratish, tahlil qilish, tahrirlash, munozara qilish, loyiha bajarish va refleksiya yuritish kabi faoliyatlar orqali savodxonlikni rivojlantirishning samarali pedagogik-psixologik asosi sifatida baholanishi mumkin.

Mazkur maqola nazariy xarakterga ega bo'lganligi sababli tadqiqot metodologiyasi empirik tajriba-sinov natijalarini emas, balki

5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirish hamda "Learning by Doing" texnologiyasining pedagogik-psixologik mazmunini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishga yo'naltirildi. Tadqiqotda ona tili savodxonligi til ta'limining faqat grammatik va imloviy jihatlarini qamrab oluvchi hodisa sifatida emas, balki o'quvchining matnni tushunishi, og'zaki va yozma nutqni ongli qo'llashi, kommunikativ vaziyatda fikr bildirish olishi, axborotni tahlil qilishi va mustaqil xulosa chiqarishi bilan bog'liq kompleks kompetensiya sifatida qaraldi. Shu sababli metodologik yondashuv kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, kommunikativ va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillariga asoslandi.

Tadqiqotning metodologik asosini tajribaviy ta'lim nazariyasi, konstruktivistik yondashuv, sotsiokultural ta'lim nazariyasi hamda kompetensiyaviy yondashuv tashkil etdi. Tajribaviy ta'lim nazariyasiga ko'ra, bilim o'quvchi tomonidan tayyor shaklda qabul qilinmaydi, balki amaliy faoliyat, kuzatish, xatoni anglash, refleksiya va qayta bajarish jarayonida shakllanadi. Konstruktivistik yondashuv esa o'quvchini bilimni mustaqil quruvchi subyekt sifatida talqin qiladi. Sotsiokultural yondashuv nuqtayi nazaridan ona tili savodxonligi muloqot, hamkorlik, madaniy tajriba va nutqiy muhit bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida izohlanadi. Kompetensiyaviy yondashuv esa o'quvchining tilga oid bilimlarini real nutqiy vaziyatlarda qo'llay olish malakasini shakllantirishni asosiy mezon sifatida belgilaydi.

Maqolada nazariy-tahliliy metod yetakchi metod sifatida tanlandi. Ushbu metod orqali ona tili savodxonligi, o'qish va yozish savodxonligi, kommunikativ kompetensiya, faoliyatga asoslangan ta'lim hamda "Learning by Doing" texnologiyasiga oid ilmiy qarashlar mazmunan o'rganildi. Mavzuga doir pedagogik, psixologik va metodik manbalar tahlil qilinib, ularda ilgari surilgan asosiy g'oyalar ona tili ta'limi konteks-

tida umumlashtirildi. Ayniqsa, o'quvchilarning savodxonligini rivojlantirishda matn bilan ishlash, yozma nutqni shakllantirish, tahrirlash, muhokama, refleksiya va amaliy topshiriqlarning o'zini nazariy jihatdan asoslandi.

Shuningdek, tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metoddan foydalanildi. Bu metod yordamida an'anaviy ona tili ta'limi va "Learning by Doing" texnologiyasiga asoslangan faol ta'lim yondashuvi o'zaro taqqoslandi. An'anaviy yondashuvda bilim ko'proq tayyor qoida, ta'rif va mashqlar orqali berilishi kuzatilsa, "Learning by Doing" yondashuvida o'quvchi til hodisasini amaliy nutqiy faoliyat jarayonida o'zlashtiradi. Mazkur qiyoslash orqali ona tili darslarida nazariy bilimni amaliy faoliyat bilan bog'lash, o'quvchini mustaqil ishlashga undash va savodxonlikni real kommunikativ vaziyatlarda rivojlantirish zarurligi asoslab berildi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv ham muhim metodologik asos sifatida qo'llanildi. Ona tili savodxonligi alohida ko'nikmalar yig'indisi emas, balki o'qish, yozish, tinglab tushunish, gapirish, matn tuzish, tahlil qilish, tahrirlash va baholash jarayonlarining o'zaro bog'liq tizimi sifatida qaraldi. Shu asosda "Learning by Doing" texnologiyasi ham yakka metod emas, balki o'quvchining amaliy harakati, o'qituvchining yo'naltiruvchi faoliyati, o'quv topshiriqlari, teskari aloqa, refleksiya va natijani baholashni birlashtiruvchi pedagogik mexanizm sifatida talqin qilindi.

Maqola metodologiyasida umumlashtirish va konseptual modellash metodlari ham qo'llanildi. Umumlashtirish metodi orqali ilgari mavjud bo'lgan ilmiy qarashlar asosida ona tili savodxonligini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari belgilandi. Konseptual modellash esa "Learning by Doing" texnologiyasini ona tili ta'limiga tatbiq etishning mantiqiy ketma-ketligini aniqlash imkonini berdi. Ushbu ketma-ketlik shartli ravishda muammoli nutqiy vaziyatni yaratish, amaliy topshiriqni bajarish,

matn yoki nutqiy mahsulotni tahlil qilish, xatolar ustida ishlash, refleksiya yuritish va takomillashtirilgan natijaga erishish bosqichlaridan iborat deb qaraldi.

Tadqiqotning manbaviy asosini savodxonlik, kompetensiyaviy ta'lim, tajribaviy o'qitish va ona tili metodikasiga oid ilmiy-nazariy adabiyotlar, xalqaro baholash dasturlarining savodxonlikka oid konsepsiyalari, shuningdek umumiy o'rta ta'limda ona tili fanini o'qitishga doir metodik yondashuvlar tashkil etdi. Mazkur manbalar asosida 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirishda “Learning by Doing” texnologiyasining pedagogik-psixologik imkoniyatlari aniqlashtirildi.

Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi nazariy maqola talablariga mos ravishda adabiyotlar tahlili, ilmiy qarashlarni qiyosiy o'rganish, tizimli umumlashtirish va konseptual izohlashga asoslandi. Ushbu metodologiya ona tili savodxonligini rivojlantirish muammosini keng pedagogik-psixologik kontekstda yoritish, “Learning by Doing” texnologiyasining mazmunini ochib berish va uni 5–11-sinf ona tili ta'limi jarayonida qo'llashning nazariy asoslarini belgilash imkonini berdi.

5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirish jarayoni tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur bosqichda til ta'limi faqat grammatik qoidalarni o'rgatish bilan cheklansa, o'quvchilarda nazariy bilim va amaliy nutqiy faoliyat o'rtasida uzilish yuzaga keladi. Masalan, o'quvchi “sifat” so'z turkumi, “uyushiq bo'lak”, “ergash gap”, “ko'chirma gap”, “imlo qoidalari” yoki “uslubiy bo'yoqdor so'zlar” haqida nazariy ma'lumotga ega bo'lishi mumkin, biroq mustaqil matn tuzishda, bayon yozishda, ijtimoiy mavzuda fikr bildirishda yoki rasmiy nutq namunalarini yaratishda bu bilimlarni to'g'ri qo'llay olmasligi kuzatiladi. Demak, ona tili savodxonligini rivojlantirishda asosiy natija qoidani bilish emas, balki qoidani

nutqiy vaziyatda ongli va to'g'ri qo'llay olishdan iborat bo'lishi kerak.

“Learning by Doing” texnologiyasi aynan shu muammoni bartaraf etishga xizmat qiladi. Bu texnologiya asosida tashkil etilgan ona tili darsida o'quvchi tayyor bilimni eshitibgina qolmaydi, balki topshiriq bajaradi, matn yaratadi, xato qiladi, xatosini tahlil qiladi, qayta tuzatadi va yakuniy natijaga erishadi. Masalan, 5-sinfda “Matn va uning qismlari” mavzusi o'tilayotganda o'qituvchi avval matn haqida qoida berish bilan cheklanmay, o'quvchilarga “Mening maktabimdagi bir kun” mavzusida 6–8 gapdan iborat kichik matn tuzishni topshiradi. So'ng o'quvchilar yozgan matnlar kirish, asosiy qism va yakun mavjudligi, gaplar o'zaro bog'langanligi, mavzudan chetga chiqilmaganligi bo'yicha birgalikda tahlil qilinadi. Natijada o'quvchi matn qismlari haqidagi nazariy tushunchani o'z yozgan ishi misolida anglaydi [9].

Aniq misol sifatida 5-sinf o'quvchisi quyidagi tartibsiz gaplarni oladi: “Daraxtlar gulladi. Bahor keldi. Qushlar qaytdi. Havo ilidi.” An'anaviy yondashuvda o'quvchidan gaplarni o'qish va matn tuzish so'raladi. “Learning by Doing” yondashuvida esa o'quvchi bu gaplarni mantiqiy ketma-ketlikda joylashtiradi, keyin ularga bog'lovchi vositalar qo'shadi va kichik matn yaratadi: “Bahor keldi. Havo ilidi. Daraxtlar gulladi. Qushlar qaytdi.” Keyingi bosqichda u matnni boyitadi: “Bahor keldi. Havo ilib, tabiat uyg'ona boshladi. Daraxtlar gulladi, uzoq o'lkalardan qushlar qaytdi.” Bu topshiriq natijasida o'quvchi gaplarning mazmuniy bog'lanishi, ketma-ketlik, uslubiy boyitish va matn yaratish ko'nikmalarini amalda egallaydi [8].

6-sinfda “So'z turkumlari” mavzusini o'rganishda ham amaliy faoliyatga asoslangan yondashuv samarali natija beradi. Masalan, o'quvchilarga “Kuzgi bog'” mavzusida 5 ta gap yozish va har bir gapda kamida bitta sifat, bitta ot va bitta fe'l ishlatish topshirig'i beriladi. O'quvchi “Sariq barglar yerga sekin tushdi”,

“Salqin shamol daraxt shoxlarini tebratdi” kabi gaplar tuzadi. Keyin u gapdagi soʻzlarni turkumlarga ajratadi, ularning gapdagi vazifasini izohlaydi. Bu jarayonda oʻquvchi soʻz turkumlarini quruq yodlamaydi, balki ularni nutq yaratish jarayonida qoʻllaydi. Natijada leksik-grammatik bilimlar amaliy savodxonlikka aylanadi.

7-sinfda “Uyushiq boʻlaklar” mavzusi boʻyicha quyidagi amaliy topshiriq berilishi mumkin: oʻquvchilarga “Maktab kutubxonasida” mavzusida qisqa tavsifiy matn yozish va unda uyushiq boʻlaklardan foydalanish vazifasi topshiriladi. Masalan, oʻquvchi: “Kutubxonada badiiy, ilmiy, tarixiy va ensiklopedik kitoblar mavjud” yoki “Oʻquvchilar kitob oʻqiydi, maʼlumot izlaydi, konspekt yozadi va bahslashadi” kabi gaplar tuzadi. Keyin uyushiq boʻlaklarning vergul bilan ajratilishi, bir xil soʻroqqa javob boʻlishi va bir xil sintaktik vazifani bajarishi tahlil qilinadi. Bu usulda punktuatsiya qoidasi ham amaliy nutqiy ehtiyoj bilan bogʻlanadi.

8-sinfda “Koʻchirma va oʻzlashtirma gap” mavzusini oʻrganishda “Learning by Doing” texnologiyasi ayniqsa samarali boʻladi. Masalan, oʻquvchilarga “Doʻstim bilan suhbat” mavzusida kichik dialog tuzish topshiriladi. Oʻquvchi avval: “Aziza dedi: ‘Bugun kutubxonaga boramizmi?’” kabi koʻchirma gap yozadi. Keyin ushbu gapni oʻzlashtirma gapga aylantiradi: “Aziza bugun kutubxonaga borishimizni soʻradi.” Bu amaliy mashq orqali oʻquvchi tinish belgilari, muallif gapi, koʻchirma nutq va oʻzlashtirma nutq oʻrtasidagi farqni real misolda anglaydi. Natijada mavzu abstrakt qoida sifatida emas, balki nutqiy vazifani bajaruvchi vosita sifatida oʻzlashtiriladi.

9-sinfda ona tili savodxonligini rivojlantirishda matn tahlili va tahrir mashqlari muhim oʻrin tutadi. Masalan, oʻquvchilarga quyidagi xatoli matn beriladi: “Bugun maktabimizda tadbir boʻldi tadbir oʻquvchilar sheʼr aytdi qoʻshiq kuyladi sahna koʻrinishlari koʻrsatil-

di hamma hursand boʻldi.” Oʻquvchilardan matnni imlo, punktuatsiya va uslub jihatidan tahrirlash soʻraladi. Tahrirdan keyin matn quyidagicha shaklga keladi: “Bugun maktabimizda tadbir boʻldi. Tadbir oʻquvchilar sheʼr aytdi, qoʻshiq kuyladi, sahna koʻrinishlari namoyish etdi. Barcha ishtirokchilar xursand boʻldi”. Keyingi bosqichda oʻquvchilar nima uchun nuqta va vergul qoʻyilganini, “hursand” soʻzi “xursand” shaklida yozilishini, “koʻrsatildi” oʻrniga “namoyish etdi” birikmasi usluban toʻgʻriroq ekanini izohlaydi. Bu tahririy faoliyat savodxonlikni ongli shakllantiradi.

10-sinfda ona tili savodxonligi koʻproq uslubiy tafakkur, dalillash, rasmiy va ilmiy nutq elementlarini qoʻllash bilan bogʻliq boʻladi. Masalan, “Rasmiy uslub” mavzusida oʻquvchilarga ariza yozish topshirigʻi beriladi. Oʻquvchi avval erkin shaklda fikr bildirishi mumkin: “Menga kutubxonadan kitob kerak, shuni olishimga ruxsat bering.” Keyin oʻqituvchi rahbarligida bu fikr rasmiy uslubga moslashtiriladi: “Menga ilmiy loyiha tayyorlashim uchun maktab kutubxonasidan zarur adabiyotlardan foydalanishga ruxsat berishingizni soʻrayman.” Bu topshiriq orqali oʻquvchi rasmiy uslubga xos aniqlik, ixchamlik, hurmat shakli va meʼyoriy ifodalarni amaliy oʻzlashtiradi. Natijada savodxonlik hayotiy vaziyat bilan bogʻlanadi.

11-sinfda esa oʻquvchilarning ona tili savodxonligini rivojlantirishda esse, munozarali matn, tanqidiy tahlil va dalillangan fikr yozish muhim ahamiyatga ega. Masalan, “Kitob oʻqish yoshlar tafakkurini rivojlantiradimi?” mavzusida esse yozish topshirigʻi beriladi. “Learning by Doing” texnologiyasi asosida bu topshiriq bir necha bosqichda bajariladi: avval oʻquvchi mavzu boʻyicha tezis tuzadi, keyin dalillar keltiradi, misol tanlaydi, xulosa yozadi va matnini qayta tahrir qiladi. Masalan, oʻquvchi dastlab “Kitob oʻqish foydali” deb umumiy fikr bildirsa, keyingi bosqichda uni aniqlashtiradi: “Kitob

o'qish yoshlarning lug'at boyligini kengaytiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va nutq madaniyatini shakllantiradi." Bu jarayonda o'quvchi umumiy fikrdan dalillangan, mantiqiy va savodli bayonga o'tadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, "Learning by Doing" texnologiyasi ona tili darslarida o'quvchining uch asosiy savodxonlik ko'nikmasini rivojlantiradi. Birinchisi – lingvistik savodxonlik, ya'ni so'z, gap, matn va til qoidalarini to'g'ri qo'llash malakasi. Ikkinchisi – kommunikativ savodxonlik, ya'ni fikrni vaziyatga mos, tushunarli va mantiqiy ifodalash qobiliyati. Uchinchisi – refleksiv savodxonlik, ya'ni o'z nutqiy faoliyatini baholash, xatoni ko'rish va uni tuzatish qobiliyatidir. Ayniqsa, matn yozish va uni qayta tahrirlash jarayonida o'quvchi o'z bilimini nazorat qilishni o'rganadi.

Amaliy topshiriqlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar faolligi ortadi. Masalan, oddiy "Fe'l nisbatlari" mavzusida faqat ta'rif berish o'rniga o'quvchilarga "Maktab hovlisida bajarilayotgan ishlar" mavzusida gaplar tuzish topshirilsa, ular "O'quvchilar daraxt ekdi", "Daraxtlar o'quvchilar tomonidan ekildi", "Bog'bon bolalarga ko'chat ektirdi" kabi gaplarni amalda tuzadilar. Keyin bu gaplar orqali aniq nisbat, majhul nisbat va ortirma nisbat farqlanadi. Bunday topshiriq mavzuni tushunishni osonlashtiradi, chunki o'quvchi grammatik shaklni real mazmun bilan bog'laydi.

Yana bir misol sifatida "Sinonim va antonimlar" mavzusida o'quvchilarga oddiy ro'yxat yodlatish o'rniga matnni uslubiy boyitish topshirig'i berilishi mumkin. Masalan, "Yaxshi bola yaxshi ish qildi" gapini o'quvchilar "Odobli bola foydali ish qildi", "Tarbiyali bola savobli ishga qo'l urdi", "Mehribon bola ezgu ish bajardi" kabi shakllarda qayta tuzadilar. Bu mashq natijasida o'quvchilar sinonimlarning uslubiy farqini, nutqni boyitishdagi vazifasini va so'z tanlash mas'uliyatini anglaydilar. De-

mak, lug'aviy savodxonlik ham amaliy faoliyat orqali rivojlanadi.

"Learning by Doing" texnologiyasi o'quvchilarda ijodiy tafakkurni ham shakllantiradi. Masalan, "Maqol va matal" mavzusida o'quvchilarga "Bilim – kuch", "Mehnatning tagi rohat", "Til – dil kaliti" kabi maqollar asosida kichik hikoya tuzish topshiriladi. O'quvchi maqol mazmunini faqat izohlab bermaydi, balki uni voqea, obraz va vaziyat orqali ifodalaydi. Bu esa ona tili savodxonligini xalq og'zaki ijodi, madaniy tafakkur va ijodiy nutq bilan bog'laydi. Natijada o'quvchi til birliklarining ma'naviy-madaniy mazmunini ham anglay boshlaydi.

Mazkur texnologiya asosida olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ona tili savodxonligini rivojlantirishda xatolar ustida ishlash alohida ahamiyatga ega. An'anaviy darsda xato ko'pincha salbiy holat sifatida baholanadi. "Learning by Doing" yondashuvida esa xato o'rganish manbai sifatida qaraladi. Masalan, o'quvchi "men maktabga bordim va dars qildim chunki ertaga nazorat ishi bor" tarzida gap yozsa, o'qituvchi uni faqat noto'g'ri deb baholamaydi, balki gapning tuzilishi, bog'lovchilar, tinish belgisi va uslubiy aniqlik ustida ishlatadi. Tahrirdan so'ng gap quyidagicha bo'lishi mumkin: "Men maktabga bordim va dars tayyorladim, chunki ertaga nazorat ishi bor." Bu jarayonda o'quvchi xatoni tuzatish orqali qoidani anglaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, 5–11-sinflarda "Learning by Doing" texnologiyasini qo'llash quyidagi pedagogik natijalarga olib keladi: o'quvchilarning matn bilan ishlash ko'nikmasi kuchayadi, yozma va og'zaki nutqda grammatik me'yorlarga amal qilish darajasi ortadi, mustaqil fikrlash va dalillash malakasi rivojlanadi, o'quvchi o'z xatosini ko'ra boshlaydi, darsga bo'lgan qiziqish va motivatsiya oshadi. Eng muhimi, ona tili fani o'quvchi uchun faqat

qoidalar majmui emas, balki hayotiy muloqot, fikrni ifodalash va shaxsiy pozitsiyani bildirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Psixologik jihatdan mazkur texnologiya o'quvchilarda ichki faollikni kuchaytiradi. Chunki o'quvchi o'z qo'li bilan bajargan ishing natijasini ko'radi. Masalan, u avval xatoli yozgan matnini tahrir qiladi, keyin matnning ravon, tushunarli va savodli shaklga kelganini anglaydi. Bu holat o'quvchida muvaffaqiyat hissini uyg'otadi. Muvaffaqiyat hissi esa keyingi topshiriqlarni bajarishga bo'lgan motivatsiyani oshiradi. Shunday qilib, "Learning by Doing" texnologiyasi ona tili ta'limida nafaqat bilim va ko'nikmani, balki o'quvchining o'ziga ishonchi, nutqiy mustaqilligi va ijodiy tashabbusini ham rivojlantiradi.

Umumiy natija sifatida aytish mumkinki, "Learning by Doing" texnologiyasi 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirishda nazariya va amaliyotni bog'lovchi samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi. Bu yondashuvda har bir grammatik mavzu nutqiy faoliyat bilan bog'lanadi, har bir qoida matn yaratish yoki tahrirlash jarayonida mustahkamlanadi, har bir xato esa o'quvchining keyingi rivojlanishi uchun metodik imkoniyatga aylanadi. Natijada ona tili darslari o'quvchining fikrlashi, muloqoti, savodxonligi va shaxsiy tajribasini rivojlantiruvchi faol ta'lim maydoniga aylanadi.

5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu bosqichda o'quvchilar nafaqat grammatik qoidalarni o'zlashtiradi, balki matnni tushunish, fikrni mantiqiy bayon qilish, og'zaki va yozma nutqda adabiy til me'yorlariga amal qilish, axborotni tahlil qilish hamda mustaqil munosabat bildirish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu jihatdan ona tili savodxonligi oddiy imlo yoki punktuatsion bilimlar yig'in-

disi emas, balki o'quvchining kommunikativ, lingvistik, matniy, ijodiy va refleksiv kompetensiyalarini birlashtiruvchi murakkab pedagogik jarayondir.

Maqolada olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, "Learning by Doing" texnologiyasi ona tili ta'limida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi. Mazkur yondashuvda o'quvchi til hodisasini faqat eshitmaydi yoki yodlamaydi, balki matn tuzish, tahrirlash, izohlash, bahslashish, savol-javob qilish, esse yozish va nutqiy vaziyatlarda qo'llash orqali o'zlashtiradi. Natijada bilim faoliyat jarayonida mustahkamlanadi, xato esa salbiy holat emas, balki o'rganish va takomillashish manbai sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, "Learning by Doing" texnologiyasini 5–11-sinf ona tili darslarida qo'llash o'quvchilarning matn bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, yozma va og'zaki nutq madaniyatini oshiradi, grammatik bilimlarni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llashga o'rgatadi. Ayniqsa, matn yaratish, xatolar ustida ishlash, gaplarni tahrirlash, rasmiy va ijodiy yozuv namunalarini tuzish, munoza-rali mavzularda fikr bildirish kabi topshiriqlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash va savodli nutq yuritish malakasini shakllantiradi. Bu esa ona tili darslarini reproduktiv ta'limdan faol, ijodiy va refleksiv ta'lim jarayoniga aylantiradi.

Pedagogik-psixologik nuqtayi nazardan mazkur texnologiya o'quvchilarning bilishga qiziqishini kuchaytiradi, o'z faoliyatiga nisbatan mas'uliyatini oshiradi, o'z-o'zini baholash va xatoni anglash ko'nikmasini rivojlantiradi. O'quvchi o'z qo'li bilan bajargan topshiriq natijasini ko'rganda, savodli nutqning ahamiyatini chuqurroq anglaydi. Shu sababli "Learning by Doing" texnologiyasi ona tili savodxonligini mexanik yodlash asosida emas, balki shaxsiy tajriba, amaliy faoliyat va refleksiya asosida rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, 5–11-sinf o'quvchilarida ona tili savodxonligini rivojlantirishda "Learning by Doing" texnologiyasidan foydalanish ta'limning samaradorligini oshiruvchi muhim metodik yo'nalish hisoblanadi. Ushbu texnologiya o'quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi, til bilimlarini hayotiy nutqiy ehtiyojlar bilan bog'laydi ham-

da ona tili ta'limining kompetensiyaviy mazmunini kuchaytiradi. Shuning uchun ona tili darslarida amaliy topshiriqlar, matn tahlili, tahrir mashqlari, ijodiy yozuv, loyiha ishlari va refleksiv baholash usullarini tizimli qo'llash o'quvchilarning savodxonligini barqaror rivojlantirishning muhim sharti sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bruner J.S. *The Process of Education*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960. – 97 p.
2. Dewey J. *Experience and Education*. – New York: Macmillan, 1938. – 116 p.
3. Graham S., Perin D. *Writing Next: Effective Strategies to Improve Writing of Adolescents in Middle and High Schools*. – Washington, DC: Alliance for Excellent Education, 2007. – 66 p.
4. Guthrie J.T., Wigfield A. Engagement and Motivation in Reading // *Handbook of Reading Research*. – Vol. 3. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2000. – P. 403–422.
5. G'ulomov A., Qodirov M. *Ona tili o'qitish metodikasi*. – Toshkent: Universitet, 2001. – 380 b.
6. Hattie J. *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. – London; New York: Routledge, 2009. – 392 p.
7. Kolb D.A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984. – 256 p.
8. Mavlonova K.M., Qo'ldosheva S.H., Hakimova N.S., Siddiqov M.R. *Ona tili. 5-sinf. I qism: umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik*. – Toshkent: Novda Edutainment, 2024. – 144 b.
9. Mavlonova K.M., Qo'ldosheva S.H., Hakimova N.S., Siddiqov M. R. *Ona tili. 5-sinf. II qism: umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik*. – Toshkent: Novda Edutainment, 2024. – 160 b.
10. Mullis I.V.S., Martin M.O. *PIRLS 2021 Assessment Frameworks*. – Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, 2019. – 130 p.
11. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 308 p.
12. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Respublika ta'lim markazi. *Ona tili fanidan o'quv dasturi*. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2017. – 5-sinf o'quv dasturi.
13. To'xliyev B., Inog'omova R., Tilavova G. *So'z turkumlari va nutq o'stirish metodikasi*. – Toshkent: Bayoz, 2008. – 120 b.
14. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. *O'zbek tili o'qitish metodikasi*. – Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006. – 192 b.
15. UNESCO. *What You Need to Know About Literacy*. – Paris: UNESCO, 2026. UNESCO savodxonlikni hayot davomida o'qish, yozish, raqamli va media ko'nikmalar bilan rivojlanadigan uzluksiz kompetensiya sifatida talqin qiladi.
16. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.